

เมืองล่องจากจารึก พงศาวดาร และวรรณกรรม (ต่อ) คาบเหล็กล่อง (ที่มา : ภูเดช แสนสา) ๒. เมืองล่องจากพระราชพงศาวดาร ส่วนหลักฐานที่เป็นพระราชพงศาวดารในช่วงแรก ไม่มีการกล่าวถึงเมืองล่องเลย จนกระทั่งปรากฏในพระราชพงศาวดารอยุธยาว่าในปีศักราช ๑๐๒๒ (พ.ศ.๒๒๐๓) รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ กษัตริย์อาณาจักรอยุธยา ได้ขึ้นมาตีเมืองเชียงใหม่แต่รู้ว่าพญาแสนหลวง เมืองเชียงใหม่ส่งคนมาล่องงาทัพขึ้นไป จึงได้ตีเมืองลำปางและเมืองเถินก่อนเพราะทั้งสองเมืองขึ้นตรงต่อเมืองเชียงใหม่ ซึ่งส่งเขคกายแลเหงกับชายฉกรรจ์ก็ออกมาสวามิภักดิ์กับอยุธยา ส่วนเจ้าฟ้าหลวงลายข้า เจ้าเมืองลำปาง หนีไปพึ่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ พอยึดเมืองลำปางและเมืองเถินได้แล้ว ก็ได้ให้พระยานครราชสีมา พระราชสุภาวดี พระสุพรรณบุรีไปตีเมืองตั้ง(ต้า) และพระยามหาเทพ ขุนหมื่นข้าหลวง แลพลหาร้อยคนไปตีเมืองล่อง ก็ได้แสนเมืองล่องกับชายฉกรรจ์ ส่วนทางเมืองต้าได้สังฆราชาเขมราช หมื่นจิตร กับไพร่ ๖๘ คน มาไว้เมืองพิษณุโลก การที่นำเจ้าเมืองล่องและไพร่พลไปเมืองพิษณุโลกนี้ น่าจะให้ล่องไปเพื่อให้โอวาทแล้วกลับมาครองเมืองดั้งเดิมเหมือนเมืองอื่นๆ ไม่น่าจะกวาดต้อนลงไปด้วย เพราะดังจากที่สั่งให้เรียกคนในเมืองลำปางที่กระจัดกระจายหนีหายให้เข้ามาอยู่ในเมืองดั้งเดิม โดยไม่กวาดต้อนลงไปอยุธยาด้วย

๓. เมืองล่องจากวรรณกรรม วรรณกรรมต่างๆ สะท้อนการรับรู้ของคนภายนอกเกี่ยวกับเมืองล่อง เป็นเมืองมีทรัพยากรต่างๆ เช่นเหล็กที่ดีและศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนจนถึงไฟฟ้าที่มีคุณภาพดี เนื่องจากเหล็กถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากในอดีต กรอบกับแหล่งเหล็กในล้านนามีจำนวนน้อย ดังนั้นเหล็กจึงถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญดังในปี พ.ศ.๒๔๒๗ ได้มีการตราพิภคอัตราภาษีเพื่อบังคับใช้ในหัวเมืองเชียงใหม่ ก็ตราว่าเหล็กเป็นอากรต้องห้าม การซื้อขายและใช้จะต้องขออนุญาตเสียภาษี ๑ แถบ

ในส่วนของเมืองล่องก็เป็นเมืองที่มีแร่เหล็กที่เรียกกันว่าเหล็กล่อง บ่อเหล็กนี้ตั้งอยู่บนเขาด้านทิศตะวันตกของเมืองล่อง(ระหว่างบ้านนาคุ้มและบ้านแม่ล่อง ตำบลบ่อเหล็กล่อง อำเภอล่อง) เหล็กล่องมีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในอดีต ถือว่าเป็นเหล็กที่มีคุณภาพดีและมีพลังความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นจึงปรากฏในคำประพจน์หรือคำสุภาษิตของล้านนาว่า “เหล็กดีเหล็กเมืองล่อง ทอง(ทองเหลือง)ดีต้องพะยาว” จากหลักฐานที่ปรากฏจะรับรู้กันมากในเมืองลำปางและแพร่ คือจะปรากฏในวรรณกรรมของกวีในอดีตที่ได้แต่งไว้ คือ พญาพรหมโวหาร (เจ้าหนานพรหมินทร์, ๒๓๔๕ – ๒๔๓๐) กวีประจำราชสำนักลำปาง(ภายหลังเป็นกวีประจำราชสำนักเชียงใหม่) และศรีวิไชย(ไช้)(๒๔๐๐ – ๒๔๘๒) กวีเมืองนครแพร่

เหล็กล่องที่ปรากฏในงานวรรณกรรมที่พบทุกชิ้น จะกล่าวว่าเป็นเหล็กที่มีคุณภาพดีและมีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับความเชื่อของคนในเมืองล่องเองที่ยังเหนียวแน่นจวบจนกระทั่งปัจจุบัน และจากการสัมภาษณ์ตระกูลช่างตีมีด คาบ ที่บ้านขามแดง อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ว่ามีดที่ทำจากบ่อเหล็กเมืองล่อง เอาเส้นผมวางบนคมมีดแล้วเป่า เส้นผมจะขาดออกจากกันทันที เหล็กล่องที่ปรากฏในงานวรรณกรรมของพญาพรหมโวหาร คือ คราวสู้บหรือคราวรำนางชม สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในช่วงพ.ศ.๒๓๘๐ – ๒๓๙๐ กล่าวว่

“...สืบเปี้ยฝ่ายน้ำ น่องไฟงถึงือ ห้าเปี้ยมามี ควางซัดริบหัว น่องเกาะสองมือ นายทือสองสาว ชาวคำเอาคู่เชื้อ ชาติเหล็กพิวดำ บัดเลือกเนื้อ ปีนเก่าเกือโบราณ บ่แกลว่าน่อง เพื่อนพ้องสงสาร เจ้าแสงเดือนบาน ดั่งถาเยี่ยะได้...” (กล่าวเปรียบเทียบกับไม่เห็นแก่คนใกล้ย่อมไร้ค่า เหมือนกับเหล็กน้ำหนึ่งไม่รู้เลือกที่จะพัน ก็ไม่ต่างกับปืนเก่าแก่คร่ำคร่า)

“...อินเกรงกลัว เจ้าอาวเจ้าน้ำ กลัวท่านถ้า คอยคงจิ้งย่อนลุด มาวันสิบสอง น่องคำฟอง ไชจาดตบถ้องจักขัดขวาง บ่เมื่อสู่ห้อง กลัวเหล็กเมืองล่อง ว่องคัต...” แต่เมื่อกล่าวถึงเหล็กที่มาจากต่างประเทศ(ก็เรียกว่าฝรั่งเศส) ก็รับรู้ว่าเป็นเหล็กไม่มีคุณภาพหรือมีความศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นว่ายังไม่ค่อยมีการยอมรับคุณภาพของเหล็กจากต่างประเทศซึ่งปรากฏในคำจอมของพระยาพรหมโวหาร

“...เซตว่าเหล็กจำจอดบ้อง ดีเหมือนค่างข่องใบตอง เตมว่าเชือกกองท่านงาน พรหมคืบพรานตกใจ...บ่ใช้ว่าคนปุมใส่ทองเปล่า ซาดิงูแหงจุงจ...”
หรือแม้แต่กรูหลังศรีวิไช(ไช)ชื่อว่าหลวงปู่หนู บ้านปงป่าหวาย ตำบลปงป่าหวาย อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ก็กล่าวไว้เช่นกัน

“...ซาตพรัากาดเช็ก(เจ็ก) บ่ถ้ามาถึง เลือเนื้อกระบือ มันบ่ใช่เข้า มันบ่เหมือน พราโตพ่อเถ่า ซาตหัวเหล็กล่อง อย่างเค้า...”
และเหล็กล่องที่ปรากฏในวรรณกรรมของศรีไชโยก็กล่าวถึงคุณภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของเหล็กล่องที่นำมาใช้ทำแม่(กลอนประตูและหน้าต่าง) คือ ย้ำประตุคุ้มเจ้าหลวง(เมืองนครแพร่)

“จักอ่านนับ ประตุทับไช สะลอกนอกใน นับไปหมดเสี้ยง มีเจ็ดสิบสอง เหล็กล่องกลมเกลี้ยง จดจันเจียง แซ่ไว้... ...ยศตามานัก จนถึงลูกหลาน เมชะวิมาน ห้าเอ็ดว่าอัน ห้าสิบสอง เหล็กล่องไหลตัน ข่ามคงกะพัน มากนัก... ..ถ้วนเจ็ดสิบสอง เหล็กล่องแข็งนัก ตำหนักมิ่งแก้ว มงคล...”
นอกจากเมืองล่องจะมีแร่เหล็กเป็นที่รับรู้ของคนในเมืองลำปางและเมืองแพร่ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมของกวีทั้งสามท่าน ก็ปรากฏในคำขอเจ้าเจ็ดตน มีข้อความในหน้าแรกว่า “เจ้า ๗ ตน พบเรื่องค่าเจ้า ๗ ตนเป็นของเจ้านครเชียงใหม่” ก็ยังปรากฏเหล็กล่องที่ใช้ทำอาวุธในเมืองลำปาง ในตอนที่กล่าวถึงทดสอบหนานทิพย์ช้างเพื่อเลือกเป็นผู้นำต่อสู้กับท้าวมหาศ เมืองลำพูน

“...หื้อคนทั้งหลาย เอาแค้นไม้ มาตีต่อหน้า คนชุมสไบแผ่นทุม ลวดชุมสุญหาย กลายเป็นแมว นอนหงายล่องห้องเอาดาบเหล็กล่อง พันล่องหื้อต้อง บ่หอนไป ลูกเนื้อ...” เหล็กเป็นทรัพยากรสำคัญของเมืองล่องมาแต่โบราณ ดังนั้นการรับรู้ของผู้คนที่ใกล้เคียงโดยเฉพาะเมืองลำปางและแพร่ย่อมมากกว่าเมืองอื่นๆ เหตุที่เป็นที่รับรู้มากในลำปางนั้นก็เพราะว่าเมืองล่องเป็นเมืองขึ้นของเมืองลำปางและต้องส่งส่วยเหล็กให้กับเมืองนครลำปางปีละ ๔๐ หาบ(๒,๔๐๐ กิโลกรัม) และเมืองต้า ๘ หาบ(๘๘๐ กิโลกรัม) และนอกจากนี้การใช้เหล็กทำมีด ดาบ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในอดีตของเมืองนครลำปางเมื่อประมาณ ๒๐๐ ร้อยปีที่ผ่านมาก็ต้องมาขุดเอาแร่เหล็กจากเมืองล่อง แต่การรับรู้เรื่องเหล็กล่องของคนเมืองแพร่เกิดจากอะไรต้องทำการค้นคว้าต่อไปว่ารับรู้เพราะมีการส่งส่วยหรือมีการมาขุดแร่เหล็กที่เมืองล่องบ้างหรือไม่ นอกจากนี้แร่เหล็กแล้วเมืองล่องก็ยังมีเรื่องของป่าไม้สัก และผ้าชิ้นตีนจกซึ่งจะเป็นข้อมูลที่ช่วยเสริมให้เห็นภาพการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของเมืองล่องครอบคลุมมากยิ่งขึ้นแต่เนื่องจากจำกัดด้วยข้อมูลในขณะนี้ก็จะค้นคว้ารวบรวมข้อมูลในโอกาสต่อไปนอกจากทรัพยากรเหล็กแล้ว ในเขตเมืองล่องและเมืองตายเป็นที่รับรู้ว่ามีดินไฟคุณภาพดี อาจเป็นไปได้ว่าดินไฟเหล่านี้ในอดีตเมื่อครั้งสงครามมีการผลิตที่น้อยอย่างมาก ดังปรากฏในฮ่าบอไฟของวัดศรีบุญเรือง เมืองแพร่ โดยศรีวิไช(ไช)เป็นผู้แต่ง

“...เจ้าตำราเดิมเก่าเหง้า จุดไฟสี่สายมวนเข้า ควันเต้าปิ่นเกียดดิน ยกจากก้างขัดหมิน บินเปียงไปลอยผ้า เพราะแผ่นดินเมืองต้า ผ่ากันกับเมืองล่อง ดินไฟถ้าผ่าก้อง เกยตล่องเจือได้ ถ้าแผ่นดินไฟดี แฝงไฟเผ่เกลือสินเธาว์ หินส้มแคว่นกวนเก่า มาล่อขายเอาตื้นตื้น ก็คงเสียที่บ่ขึ้น เพราะดินไฟเผ่าขึ้นไป ถ้าสมคะเนใจ เป็นดินไฟเมืองต้า สะหยองขึ้นลอยฟ้า...”สรุป เมืองล่องเป็นเมืองขนาดเล็ก ที่ตั้งอยู่เป็นเมืองกันชนระหว่างอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนา เนื่องจากหลักฐานที่ได้จากจารึกต่างๆ ทั้งของสุโขทัยและล้านนา ต่างก็แสดงให้เห็นว่าอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยไม่ครอบคลุมถึงเมืองล่อง แต่ว่าส่งผ่านวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาถึงตามลำน้ำยม ส่วนจารึกอักษรสุโขทัยในเมืองล่องเองทั้ง ๒ หลักก็ขำรุดมาก จึงนำมาใช้ในทางประวัติศาสตร์ได้น้อย พอที่สันนิษฐานได้ว่าเจ้าเมืองล่องในช่วงร่วมสมัยสุโขทัยมีตำแหน่งเป็นขุนเหมือนเมืองตรอกสลอบ

หลักฐานจากพระราชพงศาวดาร ก็มีการกล่าวถึงเพียงช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ที่ทรงยกทัพมาตีได้เมืองนคร(ลำปาง) เมืองเถิน เมืองลอง และเมืองต้า ซึ่งไม่ได้ให้ข้อมูลมากนักแต่ก็ทำให้เห็นว่าช่วงนี้เจ้าเมืองลองมีตำแหน่งเป็นแสน และจำนวนไพร่พลของเมืองลองคงมีไม่มากนัก เพราะกองทัพอยุธยาใช้กำลังเพียงห้าร้อยคนก็ตีเมืองลองแตก ส่วนหลักฐานจากรวบรวมส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของการรับรู้ถึงว่าเมืองลองเป็นเมืองที่มีทรัพยากรสำคัญคือเหล็ก และดินไฟ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรสำคัญที่ใช้ในการสงครามในอดีต

ภูเขช แสนสา

จาร์กเจ้าฟ้าหลวงลายข้า เจ้าเมืองลำปาง กลับนาเขตอุโบสถวัดพระธาตุศรีดอนคำ พ.ศ.๒๒๐๑ (ที่มา : พิพิธภัณฑวัดพระธาตุศรีดอนคำ)

THE "CHOW" AND HIS PALACE.

คุ้มเจ้าหลวงพริยเทพวงศ์สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ (ที่มา : Laos folk – lore Farther India)